

Організація підготовки кваліфікованих робітників художнього профілю у професійно-технічних навчальних закладах України

Тенденції до глобалізації суспільного розвитку, динамічне інформаційно-технологічне оновлення галузей економіки зумовлюють необхідність збереження й подальшого вдосконалення системи професійної підготовки кваліфікованих робітників художнього профілю, зокрема виконавців виробів декоративно прикладного мистецтва – важливого елемента традиційної культури українського народу. На формування у громадян професійних знань, умінь, навичок, розвиток духовності, культури, відповідного художнього, технологічного і економічного мислення наголошено у законі України «Про професійно-технічну освіту» [1, с.25].

Рівний доступ до здобуття професійно-художньої освіти в Україні забезпечують різні за типом, професійним спрямуванням, формою власності професійно-технічні навчальні заклади. Зокрема підготовка кваліфікованих робітників художнього профілю здійснюється, насамперед, у професійно-художніх училищах, художніх професійно-технічних училищах, вищих художніх професійно-технічних училищах. Однак, підготовку цього профілю робітників можуть забезпечувати й інші типи професійно-технічних навчальних закладів: вищі професійні училища, Центри професійно-технічної освіти, що отримали в Міністерстві освіти і науки України відповідну ліцензію.

Нині в Україні функціонує 14 професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю, географічно розміщених у тих регіонах де традиційно населення займалося народними промислами і ремеслами, а також існує художнє виробництво (Вінницька обл., Донецька обл., Івано-Франківська обл., Львівська обл., Полтавська обл., Сумська обл., Хмельницька обл., Чернівецька обл. та інші).

У професійно-технічних навчальних закладах художнього профілю переважно забезпечується підготовка кваліфікованих робітників з таких професій художніх промислів і ремесел, як: «Вишивальниця», «Ткач ручного художнього ткацтва», «Різьбар», «Виробник виробів із кераміки», «Художник розпису по дереву» тощо. За підсумками навчання їм присвоюється відповідний кваліфікаційний розряд, категорія з робітничої професії. Випускникам, які закінчують навчання в акредитованому вищому художньому професійному училищі присвоюється кваліфікація «молодший спеціаліст».

Зазначимо, що ті учні, які вступають на навчання у професійно-технічні навчальні заклади художнього профілю на базі 9 класів, вони паралельно із оволодінням професією здобувають загальну середню освіту і відповідно отримують встановленого зразка атестат. Адже, поєднання професійно-технічної та повної загальної середньої освіти, забезпечення варіативності та гнучкості освітньо-професійних програм з урахуванням змін на ринку праці та попиту на нові професії визнано у Національній доктрині розвитку освіти як пріоритетні напрями забезпечення якості освіти [2, с.188].

Специфіка професій художніх промислів і ремесел, що характеризується відродженням духовної культури українського народу, збереженням традицій народного декоративно-прикладного мистецтва тощо, зумовлює необхідність підготовки такого фахівця, який би володів творчо-художнім мисленням, фундаментальними знаннями мистецтвознавчого характеру, ґрунтовними спеціальними знаннями традиційних і сучасних художніх технологій, високим рівнем кваліфікації художнього виробництва.

У діяльності професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю враховуються вихідні положення Концепції професійно-художньої освіти, схваленої Президією Академії педагогічних наук України у 2000 р. (протокол № 1-7/1-1) [3, с.43-47]. До важливих із них належать: багаторівневе художньо-професійне навчання, наступність і взаємозв'язок усіх ланок; стандартизування професійно-художньої освіти; піднесення

конкурентоспроможності професійного навчання та підвищення ролі спеціальних і художніх знань; первинність національної культури у підготовці фахівців художнього профілю; урахування особливостей народного мистецтва у змісті професійно-художньої освіти; пріоритет педагогічних та мистецьких цінностей у навчанні, вихованні, художньому розвитку та саморозвитку особистості; пріоритет естетичних ідеалів над утилітарно-меркантильними цінностями та інтересами особистості як активного і вольового суб'єкта, здатного до самостійного удосконалення художньої майстерності; оновлення науково-методичного забезпечення професійно-художньої освіти; створення нових освітніх структур, типів навчальних закладів художнього профілю; гармонізація інтересів, взаємовідносин та співпраці педагога й учні в процесі художньої діяльності тощо [3].

Підготовка кваліфікованих робітників художнього профілю здійснюється з урахуванням вимог державного стандарту професійно-технічної освіти, в структуру якого входять: освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника професійно-технічного навчального закладу; типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників; типові навчальні програми з навчальних предметів, виробничого навчання і виробничої практики, передбачених типовим навчальним планом; критерії кваліфікаційної атестації випускників; перелік основних обов'язкових засобів навчання; список рекомендованої літератури.

Нормативні терміни навчання на другому ступені навчання не повинні перевищувати: а) для осіб, які мають повну загальну середню освіту, - 1,5 року; б) для осіб, які мають базову загальну середню освіту і здобувають повну загальну середню освіту, - 4 роки; в) для осіб, які мають базову загальну середню освіту або, як виняток, не мають її і поки не здобувають повної загальної середньої освіти - 2 роки.

Під час організації перепідготовки за робітничими професіями художнього профілю термін професійного навчання встановлюється на

основі термінів, передбачених для первинної професійної підготовки робітників з відповідної професії, при цьому навчальна програма перепідготовки може бути скорочена до 50% відсотків за рахунок виключення раніше вивченого матеріалу й за наявності у слухача документа про присвоєння робітничої професії.

У разі необхідності зазначені терміни навчання можуть бути подовжені за рахунок включення нового навчального матеріалу відповідно до вимог сучасного виробництва, конкретного робочого місця, замовників робітничих кадрів тощо.

Типовим навчальним планом передбачено резерв часу для вивчення предметів за потребою ринку праці („Техніка пошуку роботи”, „Ділова етика і культура спілкування” та ін.).

Зміст професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю, згідно з Концепцією професійно-художньої освіти:

а) забезпечує загальноосвітню, загальнокультурну та професійну основу художньої підготовки особистості, що спрямована на постійне вдосконалення художньої майстерності, задоволення потреб ринку праці в мобільних, конкурентоспроможних фахівцях художнього профілю;

б) сприяє виявленню та розвитку художніх здібностей з метою обґрунтованого вибору спеціалізації професійно-художньої підготовки;

в) забезпечує наступність та диференціацію у навчанні образотворчої грамоти з рисунка, малярства, скульптури, композиції, оволодінні технологіями декоративно-ужиткового мистецтва;

г) сприяє формуванню інтелектуального, художньо-образного мислення особистості, її пізнавально-творчої активності, художнього смаку, емоційно-естетичного ставлення до навколишнього середовища [3].

Професійно-практична підготовка учнівської молоді здійснюється у навчальних майстернях лабораторіях, навчально-виробничих дільницях і безпосередньо на робочих місцях підприємств художніх промислів і ремесел.

Професійно-технічний навчальний заклад художнього профілю, підприємство, установа, організація мають право відповідно до змін у техніці, технологіях, організації праці тощо самостійно визначати варіативний компонент змісту професійно-технічної освіти у робочих навчальних планах (до 20 відсотків у межах загального часу) й робочих навчальних програмах (до 20 відсотків навчального предмета і виробничого навчання).

Типовими навчальними планами передбачено тижневе навантаження учнів (слухачів) не більше 36 годин при денному навантаженні не більше 8 академічних годин теоретичного навчання і 6 годин виробничого навчання. Під час проходження виробничої практики можливе навантаження учнів (слухачів) до 40 годин при досягненні ними 18-річного віку.

Після завершення навчання кожний учень/слухач повинен уміти самостійно виконувати всі роботи, передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою, технологічними умовами і нормами, встановленими у галузі художніх промислів і ремесел.

До самостійного виконання робіт учні/слухачі допускаються лише після навчання і перевірки знань з охорони праці.

Кваліфікаційна пробна робота проводиться за рахунок часу, відведеного на виробничу практику. Перелік кваліфікаційних пробних робіт розробляється професійно-технічними навчальними закладами художнього профілю, підприємствами, установами та організаціями відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик.

Критерії кваліфікаційної атестації випускників визначаються 12-ти бальною системою оцінювання навчальних досягнень учнів/слухачів. Присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня „кваліфікований робітник" відповідного розряду можливе за умови отримання учнем/слухачем не менше чотирьох балів за критеріями кваліфікаційної атестації.

Основними навчально-методичними документами з планування навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних

зкладах художнього профілю є: робочі навчальні плани за професіями для певного ступеня професійно-технічної освіти; робочі навчальні програми з навчальних предметів та професійно-практичної підготовки, що передбачені робочими навчальними планами; поурочно-тематичні плани з навчальних предметів; перелік навчально-виробничих робіт з професії на семестр чи курс навчання; плани виробничого навчання навчальних груп на місяць; плани навчально-виробничої діяльності на півріччя; плани занять (уроків); розклад занять [4].

До розповсюджених форм теоретичної підготовки відносяться: різні типи уроків, лекції, теоретичні семінари, практичні семінари, лабораторно-практичні, самостійні роботи; індивідуальні заняття учнів; консультації; виконання учнями творчих завдань (реферат, розрахункова робота, курсовий проект, проміжна поетапна та випускна кваліфікаційна робота, дипломний проект); навчальні екскурсії; інші форми організації навчання.

Професійно-технічні навчальні заклади художнього профілю самостійно обирають форми та методи організації навчально-виробничого процесу, а педагогічні працівники самостійно, з урахуванням основ професійної педагогіки, визначають засоби і методи навчання та виховання учнівської молоді.

Учні професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю комплектуються у навчальні групи теоретичної підготовки по 25-30 чоловік, а на третьому ступені навчання – не менше 12 чоловік.

З метою забезпечення неперервного творчого розвитку й саморозвитку особистості фахівця художнього профілю нами була обґрунтована і впроваджена модель професійного навчання учнівської молоді в системі «Педагогічна майстерня майстра художнього ремесла».

Роль майстра художнього ремесла в даній системі навчання полягає у забезпеченні педагогічної взаємодії з учнями, яких він добирає в групу на умовах співбесіди, а також за результатами самостійних творчих робіт, контрольних завдань, тестів тощо в кількості не більше 5-6 чоловік.

Запропонована чисельність учнів зумовлена специфікою навчання професії художніх промислів і ремесел, зокрема значним обсягом індивідуальних практичних робіт, які вони виконують під час вивчення професійно-спрямованих теоретичних дисциплін, а особливо на заняттях з виробничого навчання і практик.

Дидактичним підґрунтям запропонованої моделі виступають інноваційні структурний і змістовий компоненти професійно-художньої освіти, а також системний та діяльнісно-розвивальний підхід до організації процесу професійно-теоретичної й професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел у професійних художніх навчальних закладах.

Системність професійно-художнього навчання забезпечується цілеспрямованим педагогічним впливом майстра художнього ремесла на формування в учнів загальнохудожніх, загальнопрофесійних і технологічних компетенцій на основі використання сукупності взаємопов'язаних змісту, засобів і методів навчання, вимог до оцінювання результатів навчально-виробничої діяльності й декоративно-прикладної творчості.

Діяльнісно-розвивальний підхід до формування в учнів професійних художніх навчальних закладів компетенцій з художнього ремесла зреалізовується завдяки організації процесу навчання, з одного боку – на основі врахування їхніх індивідуальних особливостей, творчих здібностей і можливостей, а також наявної попередньої загальнохудожньої підготовки, а з другого – за допомогою використання індивідуальних методів навчання й реалізації індивідуальних програм професійно-художнього вдосконалення учнів під час навчально-виробничої діяльності й декоративно-прикладної творчості (конкурси, фестивалі, виставки тощо).

За результатами експериментальної перевірки ефективності процесу професійного навчання в системі «Педагогічна майстерня майстра художнього ремесла» ми дійшли висновку, що якісне оволодіння учнями професійних художніх навчальних закладів загальнохудожніми й

технологічними знаннями, професійними вміннями не можливе без їхньої організації в єдину систему знань і вмінь на засадах синтезу народного мистецтва й технологій художніх промислів і ремесел, а також інтеграції змісту теоретичної та практичної компоненти професійно-художньої освіти.

Якісна підготовка фахівців художнього профілю ґрунтується на використанні комплексу навчально-методичного забезпечення, необхідних для її здійснення:

1) програмне забезпечення (освітньо-професійна програма навчальний план за рівнем підготовки тематичні плани і програми з предметів, професій, нормативи оснащення кабінетів, художніх майстерень);

2) інформаційне забезпечення (це підручники, посібники, опорні конспекти, хрестоматії, методичні розробки, рекомендації);

3) алгоритми діяльності (творчі завдання, інформаційно-технічні картки, схеми, картки контролю і самоконтролю знань, умінь і навичок, тести);

4) засоби навчання (натуральні зразки, гіпсові моделі, муляжі, діафільми, кінофільми, відеофільми, комп'ютери, відеомагнітофони, телевізори).

Комплекс навчально-методичного забезпечення розробляється з урахуванням дидактичних принципів. Це у свою чергу сприяє логічно завершеній побудові навчального процесу з теоретичних предметів і практичних занять з художньої професії.

Оволодіння професіями художнього профілю є ефективним за умови використання поряд із традиційними таких педагогічних технологій:

1) модульно-рейтингове навчання, особливість якого полягає у гуманізації навчально-виховного процесу та поетапному вивченні матеріалу з метою оволодіння відповідною кваліфікацією, спеціальністю;

2) навчання за тематичними блоками (модулями) з комп'ютерним супроводом, що сприяє конкретизації змісту навчання та інтеграції форм і видів професійно-художньої діяльності педагога та учнів.

3) навчання за допомогою засобів письмового інструктування, що сприяє розвитку в учнів художньо-творчого потенціалу, самостійності.

Використання сучасних технологій навчання ґрунтується на сучасних методах оцінювання навчальних досягнень учнів, основними критеріями яких є об'єктивність, надійність, точність. Водночас найбільш якісним критерієм оцінювання знань учнів є, на нашу думку, дидактичне та комп'ютерне тестування.

Здійснення навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах художнього профілю потребує постійного удосконалення матеріально-технічної бази викладання. У зв'язку з цим, першочерговим завданням викладачів і майстрів виробничого навчання є впровадження у навчальний процес нового обладнання, електронно-обчислювальної техніки, відеотехніки, комп'ютерів.

Комп'ютерне забезпечення навчального процесу сприяє диференціації навчання та його індивідуалізації. Вільно володіючи засобами навчання, викладачі, майстри виробничого навчання в комплексі використовують комп'ютерні програми, Інтернет. Це сприяє більш ширшому опануванню учнями історичними культурними цінностями різних регіонів України, дає можливість розкривати характерні орнаментальні мотиви і композиції, улюблені кольорові гами, різноманітні техніки виконання художніх виробів.

Процес формування майстерності майбутніх фахівців художнього профілю, пов'язаний з ручним виготовленням художніх виробів й сприяє розвитку в учнів фантазії, умінь імпровізувати, формувати неповторну техніку виконання. Учні разом з майстрами виробничого навчання займаються дослідно-пошуковою роботою, вивчають традиції народних промислів. Ефективність цього процесу залежить від педагогічних умов, серед яких особливого значення набувають: творча діяльність педагога, формування в учнів почуття задоволення своєю роботою і впевненості у

власних творчих можливостях, а також високої естетичної культури, що відображає їхні естетичні почуття та художньо-образне мислення.

Література:

1. Закон України „Про професійно-технічну освіту” // Законодавство України про освіту. Збірник законів. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – С. 29-50.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – С.178-201.
3. Концепція професійно-художньої освіти / В.О.Радкевич // Професійно-технічна освіта. – 2000. – №2. – С.43-47.
4. Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах // Нормативне забезпечення професійно-технічної освіти України. – Київ; Міністерство освіти і науки України, 2006. – С.24-42.

Резюме

У статті обґрунтовано актуальність підготовки кваліфікованих робітників художнього профілю у професійно-технічних навчальних закладах України в умовах глобалізації суспільного розвитку, динамічного, інформаційно-технологічного оновлення галузей економіки.

Викладено основні положення Концепції професійно-художньої освіти, що визначають умови якісної підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів.

Organization of the Qualified Workers of the Art Profile Training in the Vocational Schools of Ukraine

Summary

The article deals with the substantiation of the actuality of qualified workers of the art profile training in the different vocational schools of Ukraine.

Conceptual ideas on the development of the content of professional and art education, normative requirements to the organization of educational process in the vocational schools which trains the specialist of the art trade and handicrafts are revealed.